

Even verschillend als de productie van de illegale bladen was ook hun distributie geregeld. Wij hebben er slechts een onvolledig overzicht van. Uiteindelijk moesten natuurlijk alle exemplaren bij verspreiders belanden die ze aan vaste relaties doorgaven of ze bij willekeurige mensen in de bus stopten. De verspreiders kregen 'hun' nummers van 'hoofdverspreiders' en dezen ontvingen dus hele pakketten van honderden exemplaren. Hoe?

Bij *Vrij Nederland* liet Wim Speelman in '42 voor de 'grote' transporten meestal van de treinen gebruik maken, maar toen Speelman begin '43 *Trouw* had opgericht, schakelde de VN-organisatie hoofdzakelijk over op vervoer per beurtschipper. Zo werd voor het vervoer naar Groningen een Groninger binnenvaart-rederij ingeschakeld welke directeur ingelicht was. De pakketten werden als 'papier wal-restant Groningen' verzonden (ze zouden dus bij de rederij afgehaald worden), geadresseerd aan een gefantaseerd iemand – de 'provinciaal vertegenwoordiger' voor Groningen, 'meneer de Bruin', moest dan naar de rederij toe. 'Zodra de zending verscheept was', lezen wij in het gedenkboek van de Vereniging van Groninger Oud-Illegale Werkers,

'kreeg de provinciaal vertegenwoordiger een briefje, nu eens uit Sneek of Amersfoort, dan weer uit Rotterdam of ergens uit Brabant, bevattende de mededeling dat meneer de Haan of Boerema met genoegen het boek had gelezen en het donderdag had teruggestuurd. Dat betekende: 'Kranten donderdag vanuit Amsterdam verzonden.' Als dan bijvoorbeeld 's zaterdags de boot binnenkwam, informeerde de directeur zo langs z'n neus weg bij de kapitein: 'Geen bijzonderheden onderweg? Geen controle gehad?' 'Nee, meneer.' En als dan 'meneer de Bruin' kwam om de pakken te halen, dan wist hij dat alles veilig was'¹ –

d.w.z. dat had hij dan van de directeur gehoord die hij zijnerzijds omtrent de verscheping uit Amsterdam ingelicht had. Bij de provinciale vertegenwoordiger werden de pakketten afgehaald door districtsvertegenwoordigers, bij dezen door de 'hoofdverspreiders' – ieder kende alleen de illegale werkers die hij zelf ingeschakeld had. De provinciale vertegenwoordiger wist dus niet wie *Vrij Nederland* vervaardigde en evenmin wie de hoofdverspreiders en de verspreiders waren; hij kende slechts de districtsvertegenwoordigers. Men vond in dergelijke organisaties mensen uit alle kringen van de samenleving. Zo had de provinciale vertegenwoordiger van VN in Limburg, J. H. J. Sangen te Hoensbroek, als districtsvertegenwoordiger in Venlo de eigenaar van een autotransportbedrijf ingeschakeld, in Roermond een groot-

¹ Vereniging van Groninger Oud-Illegale Werkers: *Hoe Groningen streed. Provinciaal gedenkboek van het verzet 1940-1945* (z.j.), p. 63.